

L'ANGLESOLA. Ajuntament i església parroquial.

torre dels Nublos, o de l'Homenatge i el portal de Sant Pau, úniques restes de les primitives muralles.

A la plaça Major hi ha l'ajuntament i la torre dels Nublos. L'ajuntament, d'estil gòtic, té a la planta baixa, una llotja amb tres arcs apuntats, un dels quals comunica amb l'arc de sortida de la plaça. Al pis noble hi ha dues finestres d'estil, del segle XVI. La torre adossada és l'antic castell templer dels segles XII- XIV.

A Anglesola, s'hi troben un bon nombre d'edificis civils, datats entre els segles XVI al XVIII, de tipologia renaixentista, amb arcs de mig punt i ràfecs de fusta. Destaca la casa Guijarro, al portal de Sant Pau, enfront de la Casa Grande dels Aliaga, construïda com a competència de rivalitat entre les dues famílies. A la plaça Major destaca l'alt pòrtic de fusta, sostingut per la columna octogonal, de la casa Blinque, o Matutano. La casa Agramunt, al nord-oest del casc urbà, destaca per la seva portada barroca. En el carrer Ondavilla, prop de l'església s'hi veuen altres importants cases.

L'església dedicada a la Purificació de Maria, està en el centre del casc urbà. De la primitiva església gòtica d'una sola nau, se'n conserva la volta de creueria. Durant el segle XVII s'hi afegiren dues naus laterals i es canvià l'orientació del temple. L'absis, poligonal és barroc, igual que la torre del campanar.

Text: Feliu Carreras, publicat al Full dels Amics del Romànic del 12 de maig de 2002.

Fotos: Lluís Fernández (2016)

Núm. 163

7, 8 i 9 de maig de 2016

ELS PORTS I EL MAESTRAT

L'antiga comarca del Maestrat s'estenia només per la província de Castelló. El topònim prové del mot "maestre", ja que els territoris pertanyien a les ordes militars (primer als templers i hospitalers, i més tard a l'orde de Montesa) i els seus caps eren els mestres. En canvi, Morella i les viles que actualment formen la comarca dels Ports eren reials. D'ençà de les carlinades s'hi va incloure també el Maestrat aragonès (sud-est de Terol).

L'any 1972 es creà la Mancomunitat Turística del Maestrat, que englobava 57 municipis de Terol i Castelló (inclosa la zona dels Ports). El 1985, a Castelló, es crearen les comarques de: Els Ports (capital Morella), Alt Maestrat (capital Albocàsser) i Baix Maestrat (capital Vinaròs). També a Terol, a partir del 1999, es varen crear les del: Maestrat Aragonès (capital Cantavella), Baix Aragó (capital Alcanyís) i Matarranya (capitals Vall-de-rourès i Calaceit). El 2012, per acord de les respectives diputacions es va dissoldre aquesta Mancomunitat.

SANT MATEU

Fou conquerida per Jaume I el 1233 i cedida als hospitalers. El 1319 passà a l'orde de Montesa i es convertí en residència del seus mestres i en capital històrica del Maestrat. S'hi celebraren quatre Corts Generals i rebé la visita de: Sant Vicenç Ferrer, Benet XIII (el famós Papa Luna, que tempo-

SANT MATEU. Portalada romànica de l'església arxiprestal

Durant el segle XIV conegué una gran transformació urbanística, que quedà frenada a finals de segle i a primera meitat del següent per les epidèmies. Les guerres també provocaren moltes convulsions. Primer la de les Germanies, després la de Successió. Un cop conquerida la vila, l'ignominiós Felip V ordenà la demolició de les muralles. Més tard amb la del Francès i finalment amb les carlines.

Els edificis civils d'interès, són: la plaça Major porticada del segle XIV, on hi ha la font de l'Àngel (del XVIII) amb una esfera i damunt la figura en bronze de Sant Mateu; els edificis gòtics de l'ajuntament (segle XIV) i el Palau Borrull (l'Audiència) del XV, separats pel carreró dels Jueus; el Forn Gòtic del XIV; el Museu de les Presons (s. XIV-XV); el Palau del Marquès de Villores, renaixentista del XVI i

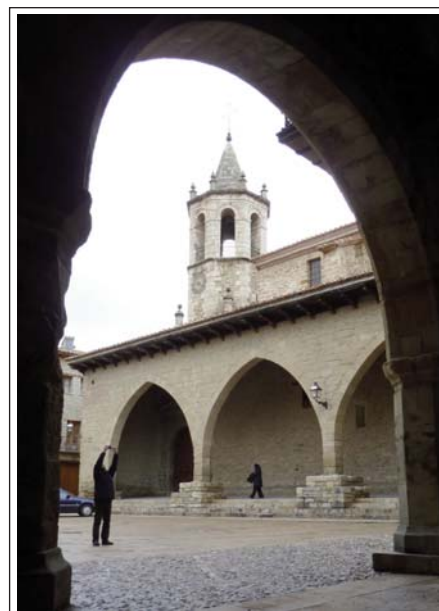
alment fou senyor de la vila) i del seu successor Climent VIII. Un fet important, que es produí a la vila, concretament a l'església arxiprestal fou quan el 1429, Climent VIII renuncià al papat davant el llegat del papa de Roma, Martí V, cosa que va significar la fi del Cisma d'Occident.

algunes petites restes de les muralles.

Dels religiosos, cal destacar l'església arxiprestal (segles XIII al XV) d'estil gòtic, però amb una bonica portada romànica del XIII. Al seu interior es troba el Museu Arxiprestal

SANT MATEU. Interior de l'església arxiprestal.

CANTAVELLA. Plaça Major

L'ANGLESOLA. Portal i campanar de l'església.

templers. Aquí Cabrera hi ocupà el seu quarter general. Últimament, hi residia la Guàrdia Civil. La casa rectoral està davant per davant de l'ajuntament i complementa la visió de la plaça Major. És un edifici barroc de tres plantes edificat el segle XVIII. Sobre la porta hi ha un escut molt decorat.

L'església de Sant Miquel fou la primitiva església de la població. És en el carrer de Sant Miquel, formant un conjunt amb l'antic hospital. És una construcció gòtica d'una sola nau, probablement del segle XIV.

Queden alguns trams de muralla, que s'adapten a l'orografia triangular del terreny.

L'ANGLESOLA (LA IGLESUELA DEL CID)

Poble de muntanya, a 1227 m d'altitud. El seu interès radica en l'estructura urbana i una sèrie d'edificis que constitueixen un conjunt monumental d'importància artística i arquitectònica.

Conquerida el 1170 per Alfons el Cast, va ser cedida quinze anys més tard a l'orde del Temple i, en extingir-se el 1312, passà a l'orde de l'Hospital. La casa de la vila és l'antiga casa deis hospitalers. D'aquest període data la

CANTAVELLA. Plaça Major

CANTAVELLA (CANTAVIEJA)

És la capital de la zona aragonesa del Maestrat. Situada a 1299 m d'altitud, al centre de les terres muntanyoses anomenades Batllies de Cantavella. Fou conquerida per Alfons el Cast el 1170 i donada el 1175 als templers que reedificaren la fortificació del castell que dominava el camí de Morella a Terol. Però quan el nom de Cantavella és més conegut és durant la Guerra Carlina. Cabrera l'ocupà el 1836 i hi instal·là una mestrança. Recuperada pels isabelins tornà l'any següent a mans de Cabrera que hi fundà una acadèmia militar, la qual perdurà fins a la seva conquesta definitiva per Martínez-Campos.

Té d'interès la plaça Major, un dels conjunts arquitectònics més destacats de la província de Terol. Hi conflueixen els edificis de l'ajuntament, la casa del Batlle i la casa rectoral. L'ajuntament actual és del segle XVII i és coetani amb l'obra de l'església. És un edifici amb porxo de quatre arcades de mig punt, amb dos balcons gòtics a la planta noble. La façana exterior, sobre la muralla, forma una espècie de terrassa.

L'església de l'Assumpta, de tres naus, és una obra del segle XVIII. La torre sembla ser del segle anterior i dona pas al carrer. La façana lateral té un pòrtic de dos arcs que dona a la plaça. Ocupa el lloc d'una església anterior que es demolí el 1732, per a construir-hi l'actual. La casa del Batlle està situada a la cantonada oposada de l'església. El pòrtic d'arcs gòtics n'és el més significatiu. Fou construïda pels santjoanistes que havien succeït els

SANT MATEU. Plaça Major, amb la font de l'Àngel a l'esquerra.

que conté valuoses peces d'orfebreria gòtiques. Altres edificis són: l'església barroca de Sant Pere del XVIII, el convent de Santa Anna del XVI i el campanar de les Llàstimes del XVIII.

ARES DEL MAESTRAT

Fou conquerida per Jaume I el 1232, i cedida als templers. El 1319, passà a l'orde de Montesa. La vila estava emmurallada i en resten dos portalets. És destacable l'ajuntament, d'estil gòtic dels segles XIV i XV, bastit damunt de les antigues muralles musulmanes del X. Té una Sala Capitular on es reunien els templers. A sota hi ha la presó i a tocar l'antiga llotja

ARES DEL MAESTRAT. A l'extrem dret la mola del castell.

(Perxe) del XIII d'estil gòtic mudèjar. En les seves arcades s'hi celebrava el mercat. L'església de l'Assumpció, era inicialment gòtica. Fou destruïda, el 1707, durant la Guerra de Successió, però en va quedar el campanar. L'actual és barroca i fou bastida el 1717.

ARES DEL MAESTRAT. Llotja, situada als baixos de l'ajuntament.

Monument dedicat a Jaume I

Al cim de la mola hi ha les restes del castell, amb vestigis ibers i muralles musulmanes. La part baixa, la jussana, era per albergar la primitiva població. Té a l'entrada, una torre semicircular i una cova que travessa la gran roca del castell de banda a banda, a l'interior avui hi ha un museu. Al recinte sobirà es troben les restes de la torre de l'homenatge.

Text: Joan Codina Bernaus

Fotos: Lluís Fernández López

MORELLA

La població, centra la comarca deis Ports. Es troba situada en el vessant sud de la Mola de Morella, que amb els seus 1070 m d'altitud corona l'agut puig. La inclinació del coster obligà a formar carrers més o menys horitzontals, units per travessies escalonades o amb un fort pendent. Una muralla d'uns 2 m de gruix, reforçada per catorze torres, ceneix el nucli principal. Hi donen accés els portals principals de Sant Miquel i Sant Mateu, i altres portes menors. La muralla fou bastida en temps de Pere III el Cerimoniós. Al principi era emmerletada, però durant el segle XIX, amb les guerres, se suprimiren els merlets i s'obriren espitlleres.

El lloc que ocupa Morella era habitat en època romana, i va ser una important fortificació de la taifa de Tortosa. Fou conquerida momentàniament pel Cid el 1084, i per Alfons I el Bataller d'Aragó, el 1114. Però la reconquesta definitiva fou el 1234, per Balasc d'Alagó, que el 1249 la cedí al rei Jaume I, que ratificà la carta de població. A partir d'aleshores augmentà la seva importància comercial, en part gràcies a l'activa minoria jueva, i es desenvolupà una notable indústria llanera que ha subsistit parcialment.

MIRAMBELL. Interior del portal de les Monges, amb les vistoses gelosies que el caracteritzen.

MIRAMBELL (MIRAMBEL)

Bonica població emmurallada. Combina un ambient rural popular amb la noblesa d'alguns edificis. Mirambell, durant el segle XII, depenia de la Batllia del Temple de Cantavella, i en extingir-se passa a l'orde Santjoanista. Fou al segle XVI que el Renaixement hi deixà un bon nombre de cases senyoriales. Durant les guerres del segle XIX, Mirambell junt amb Cantavella es convertí en un dels principals nuclis carlins. Cabrera hi instal·là oficines administratives i una impremta.

La muralla fou edificada pels templers al segle XIII, i completada al XIV pels santjoanistes. El Portal de les Monges és el de la torre circular. A la part superior i interior té tres pisos de galeria de fusta, tancades amb ventalles de guix i argila.

La part baixa del poble és la més rural i popular. L'edifici de l'ajuntament és de planta quadrada, amb una llotja oberta per dos costats. És obra del segle XVII i llueix un doble ràfec de fusta.

L'església de Santa Margarida era del segle XIV, però amenaçant ruïna fou modificada al XVII. El 1843 fou incendiada pel carlista Serrador. La Casa Gran, o dels Aliaga, és un palau del segle XVI. És de tres plantes, portalada de mig punt amb grosses dovelles, i doble ràfec. Un altre palau del mateix segle és la casa Castellot.

Es pot veure una bona vista del conjunt si es puja per un camí que surt de la dreta del cementiri (uns cinc minuts).

Ben-Omar en el segle XIII. En el XIV ho fou de la comtessa d'Urgell i també del príncep de Viana. El castell està compost de dos cossos de roca superposats, envoltats de muralla reforçada per torres medievals, de les quals només queda la base. Foren destruïdes per l'explosió d'un polvorí que provocà un llamp el 1749.

S'hi arriba a través del claustre de Sant Francesc, i s'entra per la porta ferrissa (segle XIII). Després hi ha la porta d'accés, fortificada el 1839 per ordre de Cabrera i està unida a la torre-portal gòtica. A la dreta es troba el palau del Governador, obrat el 1713 a la façana del qual es conserva l'escut de Felip V. Es comunicava per una escala secreta amb la plaça d'armes del castell. En el cos superior, al qual s'arriba per una dreta escala de pedra, hi ha la torre Callisso. A la mateixa plaça hi ha la presó el "Catxo", utilitzada pels franceses i en les lluites civils del segle XIX. És situada al subterrani de l'antiga torre Celouquia, que ja existia en el temps de la dominació islàmica. Aquesta dependència estigué convertida en capella dedicada a Santa Magdalena i Santa Bàrbara, des del 1352 fins a finals del segle XVII.

Per últim cal remarcar l'extens panorama que es gaudeix des d'aquest cim.

MORELLA. Plànol.

Entre els carrers es destaca el de Balasc d'Alagó (antic carrer de l'Almudí o del Mercat) vorejat de porxos. Entre els segles XIV i XVIII, foren bastits nombrosos casals o palaus que encara es conserven: el del cardenal Ram, el de Piqué, el casal deis Estudis, el palau del marquès de Cruïlles i altres.

Les agitacions del segle XIX foren contínues a Morella. Primerament a la Guerra del Francès fou ocupada del 1810 al 1813. El 1822-1823, els realistes se'n feren amos. I finalment, durant la Primera Guerra Carlina, Cabrera l'ocupà el 1835 i en féu el darrer reducte carlí que caigué finalment el 1839 davant l'escomesa d'Espartero. Com a curiositat els dos cabdills reberen el títol de comte de Morella, atorgat pels respectius reis, Isabel II i el pretendent Carles. La persistència de partides carlines féu que fos assetjada novament pels carlins el 1872, però resistí l'atac i per això el 1878 rebé el títol de ciutat.

Portal de Sant Miquel

És el més espectacular dels accessos a la ciutat. Format per dues torres bessones de planta octogonal, unides en la part alta per un pont de pedra d'arc molt rebaixat. Aquests conjunt fou bastit el 1360. Les dues torres es componen de baixos i quatre pisos i tenen l'accés per una escala de fusta que permet el tancament de cada una de les plantes. A la part exterior del portal hi ha una notable creu de pedra gòtica, coneguda per la creu de les Tres Testes Coronades. Recorda la trobada a Morella del rei Ferran d'Antequera, el Papa Benet XIII i Sant Vicenç Ferrer el 1414. El rei procurà de convèncer Benet

MORELLA. Portal de Sant Miquel. Exterior.

MORELLA. PORTAL DE SANT MIQUEL vist des de l'interior de la vila.

MORELLA. Església arxiprestal de Santa Maria.

XIII que assistís al concili de Constança, però ell s'hi negà i fins prohibí sota pena d'excomunió que hi assistissin els prelats catalans i aragonesos. És obra de l'escultor local Sanxo, contemporani d'aquests fets i és probable que les tres figures fossin vertaders retrats.

Església arxiprestal de Santa Maria

El 1265, pocs anys després de la reconquesta, s'iniciaven les obres d'aquesta església, ocupant bona part de l'emplaçament de l'antiga mesquita, i que per desig del rei Jaume I era dedicada a Santa Maria. És el moment de la transició del romànic al gòtic, és de planta basilical, amb tres absis i sense transsepte.

La façana de l'església sorprèn per l'existència de dos portals gòtics: el dels Apòstols i el de les Verges. El dels Apòstols és el més monumental i datat en el segle XIV. Una bonica imatge de la verge ocupa el mainell, i diverses escenes de la seva vida marquen el relleu del timpà. Els batents de les portes són batejats amb traseria mudèjar. L'altre portal, el de les Verges, és de menors dimensions. S'anomena així perquè la seva iconografia és totalment femenina. Santa Úrsula presideix el timpà calat, i una rosassa corona el portal. Tant l'un portal com l'altre van flanquejats per bones escultures gòtiques.

A l'interior del temple, hi ha la meravellosa joia del cor, excepcionalment aïllat sobre quatre columnes, fet per Pere Segarra (1425). Hom hi puja per

una escala de cargol amb barana decorada amb relleus sobre la vida del Crist. L'orgue és del segle XVIII.

I encara per completar el conjunt, a la placa hi ha una creu de pedra d'estil renaixentista del segle XVI.

Convent de Sant Francesc

Fundat el 1272. La comunitat franciscana que l'ocupà es perpetuà sense interrupció fins a les guerres civils del segle XIX. Convertit en caserna sofrí contínues vexacions i saqueigs.

Per una graderia circular i pel portal de tres arcades (segle XIII) s'accedeix a l'interior. El claustre és la part més antiga que es conserva. És d'un estil gòtic primitiu obrat cap el 1280. Al costat que dona al castell, hi hagué la sala capitular, obra del

segle XV. En una de les seves parets es poden veure les restes d'un fresc representant la Dansa de la Mort. A prop hi ha la sala del refetor. Per un racó del claustre es té accés a l'església, de planta rectangular i amb absis. S'està restaurant. El conjunt de les edificacions estan ocupades pel Museu Etnogràfic de Morella i el Maestrat.

MORELLA. CONVENT DE SANT FRANCESC.

Com a detall històric, durant les converses entre el Papa Benet XIII, el rei Ferran d'Antequera i Sant Vicenç Ferrer per a solucionar el Cisma d'Occident, Benet XIII residí en aquest convent des del 17 de juliol fins l'11 de setembre de 1414.

El Castell

Important ja en època islàmica i refet, fins el segle XIX ocupa tot el cim de la mola de Morella, i tingué un extraordinari valor estratègic fins que fou destruït amb la Guerra Carlina. Fou presó dels prínceps alarbs de València Ben-Zoid i

MORELLA. Vestigis del castell que presideix la vila.